

Р.А. Калюжний
заступник директора з наукової
роботи Юридичного інституту Національного
авіаційного університету, доктор юридичних наук, професор;
О.Г. Марценюк
завідуючий кафедрою теорії права
Українсько-Російського інституту(філія) МДВУ у м. Чернігові,
кандидат юридичних наук

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Становлення глобального інформаційного суспільства об'єктивно вимагає від кожної країни та загалом співдружності народів формування якісно нового рівня спілкування. Інформація, знання виступають не тільки можливістю порозуміння, а й у значній мірі найдорожчим товаром, найпоширенішою системою послуг, особливою формою власності, невичерпними ресурсами національного багатства, технологічним засобом розвитку суспільства, реальною зброєю оборони та нападу, комунікаційною системою ідеологічного впливу, механізмом функціонування публічної влади та іншими чинниками, що визначають першочергове місце інформаційних відносин у регулюванні сучасних суспільних відносин.

Законодавство України, як рівної та повноправної учасниці світового суспільства, повинно відповідати загальноновизнаним принципам та нормам

міжнародного права, а також міжнародним зобов'язанням, що визначаються нашою державою як обов'язкові в сфері прав людини.

Дослідження сфери інформаційних відносин ґрунтуються на сучасних теоретико-методологічних розробках у галузі держави і права, конституційного та адміністративного права, теорії управління соціальними системами, які знайшли відображення у працях В. Б. Авер'янова, К. І. Белякова, Р. А. Калюжного, С. В. Ківалова, М. І. Козюбри, В. К. Колпакова, О. В. Копана, О. В. Кузьменко, Н. Р. Нижник, А. О. Селіванова, О. Д. Тихомирова, Ю. О. Тихомирова, Ю. С. Шемшученка, М. К. Якимчука та ін.

Науковим завданням статті є визначення тенденції розвитку національного інформаційного законодавства різних країн світу, встановлення загальних рис його формування. Юридична наука повинна надати обґрунтовані пропозиції щодо розбудови інформаційного простору України.

Дотримання основних міжнародних принципів права доступу громадян до інформації передбачає: презумпцію відкритості та вільного доступу до інформації, повноту та достовірність інформації, своєчасність надання інформації, обмеження права доступу до інформації тільки відповідно до законних режимів доступу до інформації, право судового оскарження при забороні доступу громадян до інформації.

Умовно можна визначити декілька етапів розвитку інформаційного законодавства.

Перші кроки становлення законодавства про інформацію в міжнародному та національних системах права пов'язані із визнанням його в правових актах.

Легітимація права на інформацію була здійснена при прийнятті Загальної Декларації прав людини Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 року, Міжнародного пакту про громадянські та політичні права 16 грудня 1966 року та інших міжнародних документах. Міжнародне визнання права на інформацію набувало значення і в Європі з прийняттям Європейської Конвенції про захист прав людини та основних свобод 1950 року[1]. Перші міжнародні акти проголошували право людини на інформацію в системі інших прав людини. Однак поступово проблема права на інформацію набуває самостійного значення. Таким чином, початковий етап становлення законодавства про права на інформацію визначається прийняттям міжнародних актів про інститут прав людини.

Перші кроки розвитку міжнародного інформаційного законодавства та встановлення пріоритету прав на інформацію пов'язане з усвідомленням значення засобів масової інформації та реалізацією права на інформацію. У 1970 році проголошується Європейська Декларація про засоби масової

інформації, прийнята Асамблеєю Ради Європи. У 1967 році на Стокгольмській конференції приймається Конвенція про створення Всесвітньої Організації Інтелектуальної Власності (ВОІВ).

Міжнародна спільнота приділяє значну увагу міжнародному захисту права інтелектуальної власності, вільному поширенню інформації незалежно від кордонів, правовому забезпеченню діяльності засобів масової інформації.

Найважливішими міжнародно-правовими актами в період становлення інституту права людини на інформацію стають міжнародні норми стосовно захисту інтелектуальної власності [2].

Розбудова демократичних інститутів країни в інформаційній сфері передбачає зміну завдань при забезпеченні обігу інформації в державних управлінських структурах на проблеми, пов'язані з формуванням національної інформаційної інфраструктури та накопичення інформаційних ресурсів, що використовуються одночасно і на рівних умовах як органами державного управління, так і всіма суб'єктами інформаційних відносин.

Інформаційні відносини при демократичному режимі у державі активно формують суспільну думку, створюють політико-правовий, науково-технічний, економічний здобуток, формують наші уявлення про моральне, дозволене та заборонене, і є інтелектуальним здобутком народу та держави, складовою частиною сучасної економіки та демократії.

Проблеми розвитку законодавства про інформацію в демократичних країнах дещо схожі. На першому етапі формування національного законодавства вирішуються проблеми, пов'язані із розробкою та прийняттям нормативних актів, декларуючих та легітимуючих право людини на інформацію в цілому. На законодавчому рівні встановлюється термінологія, визначаються види режимів доступу до інформації, окреслюються межі діяльності засобів масової інформації.

Одночасно перший етап передбачає розвиток нормативної бази права інтелектуальної власності, особливо таких об'єктів творчості як програм для електронно-обчислювальних машин (ЕОМ), баз даних, що використовуються у процесі інформатизації. Нормативно забезпечується інформаційна діяльність статистичних, бібліографічних, екологічних проєктів.

Для США перший етап збігається з серединою 60-х років ХХ століття як найбільш активною законодавчою діяльністю в сфері регулювання інформаційних відносин. Серед багатьох нормативних актів найбільш відомий Закон «Про свободу інформації» 1966 року та низка законів (Звід законів США) щодо охорони інтелектуальної власності та особистих (персоналізованих) даних.

Становлення інформаційного законодавства європейських країн в більшості відбувається з середини 70-х до початку 80-х років ХХ століття. Суспільні інформаційні відносини у Німеччині регулюються Федеральними

прийняття 20 грудня 1990 р. Федерального Закону ФРН «Про удосконалення обробки даних і захист інформації», згідно з яким закріплюється статус і форми діяльності Федерального Уповноваженого щодо захисту даних.

Для пострадянських країн відповідний етап розвитку інформаційного законодавства припадає на початок ХХІ століття, коли значної зміни набуває кримінальне законодавство, розуміється необхідність прозорості та відкритої діяльності владних структур при більш посиленому режимі захисту персоналізованих даних та забезпеченню пріоритету права людини на інформацію.

Для Росії на другому етапі потрібно було вирішувати проблеми інформаційної прозорості державної політики стосовно Чечні, відповідної оцінки дія влад у трагедії Нотр-Дам та інших «таємних» операцій. Серед багатьох нормативних актів цього часу найбільш важливим було затвердження Федеральної цільової програми «Електронна Росія (2002 – 2010 рр.)».

У розділі 13 державної Програми інтеграції України до Європейського Союзу від 14 вересня 2000 року зазначається, що «лише кілька сегментів інформаційного ринку України знаходяться на рівні, що відповідає світовому». Процес формування українського інформаційного законодавства на другому етапі поки що залишається не систематизованим, не поступовим і поки що не вважається пріоритетним для законодавця. Невизначеність важливості розвитку українського інформаційного законодавства залишається і після прийняття Закону України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» від 18.03.2004р. [6]

Як приклад, за дослідженнями Талаліної Е., місце Франції в «електронній» Європі оцінюється як середнє, незважаючи на те, що станом на 1 березня 2003 року було створено 5399 публічних сайтів, існувало 1328 формулярів «онлайн» (а це більше 84% від усіх існуючих), діяло 3500 пунктів публічного доступу до Інтернету [7].

Характерною ознакою третього етапу є розробка міжнародних модельних законів щодо розвитку інформаційного права, забезпечення пріоритету права людини на інформацію та її глобальну інформаційну безпеку, вільне поширення суспільно важливої інформації, захист інформаційних інтересів людини, суспільства, держави. Найзначнішими документами стає Декларація тисячоліття Організації Об'єднаних Націй, що затверджена Резолюцією 55/2 Генеральної Асамблеї від 8 вересня 2000 року та деякі інші документи [8]. Про розвиток європейських інформаційних відносин свідчать численні документи Ради Європи, серед яких Будапештська Декларація про європейську політику в області нових інформаційних технологій від 6-7 травня 1999 року.

Свобода інформації проголошена ООН основним правом людини і критерієм усіх інших свобод. За доречним висловом Ю. Шемшученко: «Найбільший ефект досягається за умови гармонізації національного і міжнародного права»[9, 4]

На національному рівні прикладом впровадження стандартів 3-го етапу розвитку інформаційного законодавства є нормативний акт «Принципи інформування суспільства», що прийнятий національною комісією США по бібліотеках і інформатиці у 1990 році. Особливість документу полягає в тому, що серед всієї інформації урядових структур відокремлюється категорія суспільно-необхідної інформації, яка відноситься до національного надбання, а також одночасно зобов'язує виконавчу владу мати Урядовий показник такої інформації з обов'язковим наданням визначеної інформації за вимогою журналістів. Не меншого значення мають доклади Клінтона - Гора про національну інформаційну інфраструктуру, що розповсюджуються з 1993 року.

Рух за зменшення державного тиску на журналістів у США призвів до прийняття Закону про телекомунікації 1996 року, згідно якого контроль держави за мовними кампаніями значно зменшився. Одночасно виникає та набуває поширення Інтернет як альтернативний засіб комунікації.

Норми міжнародних договорів застосовуються в сфері правового регулювання прав і свобод людини та громадянина, а також органами влади в процесі здійснення ними управлінської діяльності в галузі міжнародного співробітництва.

Національні інформаційні відносини повинні корелюватися з загальними світовими тенденціями та збігатися на якомусь етапі розвитку з міжнародними правовими нормами та стандартами у цій галузі.

Міжнародні зв'язки та міжнародне право приділяють інформаційним відносинам все більшій уваги. Міжнародні норми, що приймаються Організацією Об'єднаних Націй та Радою Європи, набувають вирішального значення при формуванні національного інформаційного законодавства.

Враховуючи активну законодавчу діяльність розвинутих країн світу щодо завершення третього етапу розвитку національних інформаційних законодавств, українська юридична наука та практика повинна уважно, глибоко вивчати досвід інших країн як у практичній, так і в законодавчій сфері, науково обгрунтовано надавати прогнози розвитку українського інформаційного законодавства для завершення власного другого етапу розвитку.

Бібліографічні посилання

1. Конвенція про захист прав людини та основних свобод (Рим, 4.12.1950) [Текст] // Голос України", 10 січня 2001 року. – № 3 (2503) – Ст. 6–8.

2. Конвенція про охорону інтересів виробників фонограм від незаконного відтворення їхніх фонограм (від 29 жовтня 1971 року), Брюссельська Конвенція про розповсюдження сигналів, що несуть програми і передаються через супутники (від 21 травня 1974 року), Декларація керівних принципів з використання мовлення через супутники для вільного розповсюдження інформації, розвитку освіти і розширення культурних обмінів (від 15 листопада 1972 року), Декларація про основні принципи, що стосуються внеску засобів масової інформації в зміцнення миру та міжнародного взаєморозуміння, в розвиток прав людини і в боротьбу проти расизму і апартеїду та підбурювання до війни (від 28 листопада 1978 року), Страсбурзька Конвенція про захист осіб стосовно автоматизованої обробки даних особистого характеру (від 28 січня 1981 року).

3. Білоус, О. Глобалізація і безпека розвитку [Текст] : монографія / О. Г. Білоус, Д. Г. Лук'яненко та ін. – К. : Юрінком Інтер, 2010. – 733 с.

4. Керівні принципи ООН регламентації комп'ютеризованих картотек, що містять дані особистого характеру (від 14.12.1990 р.), Керівні принципи щодо забезпечення доступу до екологічної інформації та участі громадськості у процесі прийняття рішень в галузі охорони навколишнього середовища (від 25.10.1995 р.).

5. Директива Ради Європейського співтовариства про правову охорону комп'ютерних програм (91/250/ЄЕС) (від 14.05.91р.), Директива 95/46/ЄС «Про захист фізичних осіб при обробці персональних даних і про вільне переміщення таких даних» (від 24.10.95р.), Директива 96/9/ЄС «Про правовий захист баз даних» (від 11.03.96 р.), Директива 97/66/ЄС «Стосовно обробки персональних даних і захисту права на невтручання в особисте життя в телекомунікаційному секторі» (від 15.12.97р.)

6. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу [Текст] // Відомості Верховної Ради, 2004. – № 29. – Ст. 367.

7. Талапина, Э. В. Становление информационного общества во Франции [Текст] / Э. Талапина // Государство и право. – 2004. – № 7. – С. 69–73.

8. Декларація Конференції Головуючих осіб національних парламентів “Парламентське бачення міжнародного співробітництва на зорі третього тисячоліття” Нью-Йорк, штаб-квартира ООН, 30 серпня – 1 вересня 2000 року (Декларацію схвалено Постановою Верховної Ради України № 2447-III від 24.05.2001р.), Елементи для створення глобальної культури кібербезпеки, затверджені резолюцією 57/239 Генеральної Асамблеї ООН від 20 грудня 2002 года та Декларація принципів Побудови інформаційного суспільства – глобальна задача в новому тисячолітті від 12 грудня 2003 року.

9. Шемшученко, Ю. Актуальні проблеми національного та міжнародного екологічного права / Ю. Шемшученко // Право України. – 2011. – № 2. – С. 4–10. кодифікації [Текст] /